

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра психології

Кубко Тетяна Віталіївна

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ТА ПСИХОКОРЕКЦІЯ
ШКІЛЬНИХ СТРАХІВ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

спеціальність 053 Психологія

РЕФЕРАТ

магістерської роботи
за освітньо-професійною програмою
«Психологія»

Науковий керівник: *доктор*
психологічних наук, професор
Мороз Людмила Іванівна

Умань – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАХІВ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ.....	6
1.1. Сучасні уявлення про феномен дитячих страхів та їх зв'язок з іншими категоріями психології: порівняльний аналіз.....	6
1.2. Дитячі страхи та їх подолання як психолого – педагогічна проблема	16
1.3. Шкільні страхи та їх особливості у молодшому шкільному віці.	20
РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ТА ПОДОЛАННЯ ШКІЛЬНИХ СТРАХІВ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ	29
2.1. Психологічні чинники шкільних страхів у молодших школярів.	29
2.2. Упередження та подолання шкільних страхів: психологічна просвіта вчителів та батьків учнів молодших класів.....	42
2.3. Психокорекційна робота із сім'ями з подолання шкільних страхів у дітей молодшого шкільного віку	49
2.4. Психокорекційна робота з молодшими школярами, які мають шкільні страхи	58
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75
ДОДАТКИ	81

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Шкільні роки – важливий етап у житті людини, протягом якого активно формується особистість, відбувається психічний розвиток, який нерідко супроводжується наявністю шкільних страхів. Страхі, стримуючи пізнавальні потреби дитини, можуть виступати серйозною перешкодою для гармонічного розвитку та виступати передумовою шляху невротизації особистості.

Деякі аспекти емоційних проявів особистості, що так чи інакше пов'язані з виникненням страхів, відображено у працях Аболіна Л.Н., Анохіна П.К., Ананьєва А.М., Бреслава Г.М., Вілюнаса В.К., Додонова Б.І., Запорожця О.В., Ізарда К., Рейковського Я. та ін.

Переважає кількість психологічних досліджень, що присвячені проблемі страхів, зосереджені на вивченні їх вікових особливостей у дітей та незначна кількість праць присвячена саме шкільним страхам (Захаров О.І., Лісіна Є.В., Карпенко Н.З., Максимова Ю.Н., Мілютіна К.Л., Новикова Є.В., Осоріна М.В., Прихожан А.М та ін.).

У вітчизняній психології практично відсутні відомості про обумовленість шкільних страхів молодших школярів. Описи, які ми зустрічали, є розрізненими та не містять цілісного уявлення про даний вид страхів. Крім того, проблема страхів є в якійсь мірі міждисциплінарною, нею зацікавлені філософи, психологи, медики.

Шкільні страхи, як проблема вікової та педагогічної психології, вимагають наукового обґрунтування особливостей виникнення та закріплення шкільних страхів у молодших школярів, виділення провідних шкільних страхів у молодших школярів. Потреби початкової школи, зокрема, перехід на навчання із шести років, відкриття поряд із звичайними середніми школами великої кількості альтернативних шкіл, вимагають також знаходження шляхів попередження та подолання шкільних страхів молодших

школярів, що заважають повноцінній соціалізації дитини та гармонічному розвитку її особистості.

Таким чином, проблема шкільних страхів становить великий інтерес для психологічної науки, особливо в експериментальному плані, оскільки її розробка є надзвичайно актуальною та важливою для вирішення цілої низки питань освітянської практики, зокрема, пов'язаною з успішною адаптацією дитини до школи.

Зважаючи на це нами була обрана тема магістерського дослідження “Психологічні чинники та психокорекція шкільних страхів у молодших школярів”.

Мета дослідження полягала у виявленні психологічних чинників та закономірностей виникнення шкільних страхів у молодших школярів, визначенні їх особливостей, а також обґрунтуванні й апробації засобів їх своєчасної психопрофілактики та психокорекції.

Обрана мета обумовила такі **завдання** дослідження:

1. Визначити теоретичні підходи до вивчення феномена страхів та їх особливостей у молодших школярів.
2. Дослідити основні психологічні чинники виникнення, особливості та закономірності шкільних страхів у молодших школярів.
3. Обґрунтувати систему роботи щодо розвитку умінь подолання шкільних страхів у молодших школярів.
4. Розробити, апробувати й упровадити в практику психологічної служби школи систему психопрофілактичної і психокорекційної роботи з подолання шкільних страхів з учнями, батьками та вчителями.

Об'єкт дослідження – шкільні страхи та їх психокорекція.

Предмет дослідження – психологічні чинники та закономірності виникнення шкільних страхів, засоби їх попередження та психокорекції у молодших школярів.

Методи дослідження. В магістерській роботі використано комплекс теоретичних та емпіричних методів, що відповідають змісту проблеми та

етапам дослідження: теоретичний аналіз та систематизація наукових літературних джерел, порівняння та узагальнення даних, психолого-педагогічний експеримент, спостереження, бесіда, анкетування, тестування, психодіагностичні проєктивні методики.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилась на базі загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 2 м.Бершадь. У дослідженні взяли участь учні молодших класів віком 6 – 10 років, вчителі початкових класів, батьки досліджуваних учнів.

Практична значущість дослідження полягає у тому, що запропонований комплекс психологічних тренінгів та вправ щодо попередження та подолання шкільних страхів у молодших школярів (зокрема: комплекс вправ для індивідуальної та групової роботи з дітьми, рекомендації щодо групової психологічної роботи з батьками може бути використаний шкільними психологами.

Дані про апробацію. Матеріали й результати дослідження висвітлювалися на Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Теорія та практика психокорекції особистості» (Умань, 2021); Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція (з міжнародною участю) «Психологія: сучасні методики та інновації у досвіді діяльності практичного застосування» (Умань, 2021).

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 69 найменувань. Робота містить таблиці. Загальний обсяг роботи – 80 сторінок

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження можна констатувати наступне:

1. Страх як комплексне утворення включає фізіологічні, поведінкові та когнітивні прояви і може бути визначене як негативний емоційний стан, який пов'язаний із відображенням у свідомості конкретної загрози для життя та благополуччя індивіда та проявляється в очікуванні і передбаченні небезпеки.

Відповідно до цього, поняття “шкільні страхи” визначається нами як негативні емоційні стани дитини, що виникають в школі або у зв'язку із згадуванням про школу, які пов'язані із відображенням у свідомості конкретної загрози емоційному благополуччю і проявляються у очікуванні й передбаченні дитиною невдачі при здійсненні конкретної дії, що має бути виконана на уроці або у позаурочній ситуації.

2. Основними психологічними детермінантами шкільних страхів є індивідуально-особистісні особливості суб'єкта (тривожність молодших школярів; неадекватна занижена самооцінка, яка є проявом, перш за все, негативного уявлення учня про себе у цілому; негативний особистісний досвід); вплив значущих дорослих (особливість стилю педагогічного спілкування; дитячо-батьківські відносини у сім'ї); вплив особливостей форм навчання і виховання.

3. Основними шкільними страхами молодших школярів є: страхи самовираження, які зберігають свою інтенсивність впродовж усього молодшого шкільного віку; страхи не відповідати очікуванням інших, які мають тенденцію до зменшення у кінці навчання в молодшій школі; страхи, що виникають при спілкуванні з учителем, які зберігають свою інтенсивність майже на одному рівні впродовж молодшого шкільного віку; страхи ситуацій перевірки знань.

4. Найбільш інтенсивний прояв щодо фізіологічного, поведінкового та когнітивного аспектів у молодших школярів мають страхи

самовираження (страхи виглядати безглуздо, виявитись об'єктом насмішок, публічних виступів, виявлення ініціативи, вступу в суперечку та ін.) та страхи ситуацій перевірки знань (страхи тестування, контрольних та самостійних робіт, "відкритих" уроків, поганих оцінок та ін.). Ці дві групи шкільних страхів є провідними у молодшому шкільному віці.

5. Важливими видами діяльності практичного психолога школи, спрямованими на попередження можливого виникнення шкільних страхів у молодших школярів, а також створення умов для збереження психологічного здоров'я учнів, є психологічна просвіта та психопрофілактика.

Перед психологічною службою школи постає завдання пошуку шляхів і засобів запобігання виникнення шкільних страхів у молодших школярів. Одним із таких шляхів є розвиток в умовах системи освіти соціально-психологічної компетентності вчителів та батьків, а також психологічної культури щодо запобігання шкільних страхів.

6. Провідними психологічними механізмами та засобами подолання тенденцій дитини до виникнення шкільних страхів, у першу чергу, є забезпечення успішної адаптації до шкільного навчання, формування умінь саморегуляції та комунікативних умінь. Поєднання психокорекційного впливу на індивідуально-особистісні особливості дитини та на соціальні умови її розвитку уможлиблює створення оптимальних умов, які б сприяли подоланню шкільних страхів у молодших школярів.

7. Попередження та подолання шкільних страхів є успішним через впровадження трьох напрямів роботи психолога: із вчителями (психокорекційна програма щодо подолання шкільних страхів повинна бути орієнтована на сумісну роботу вчителя та психолога, одним із першочергових завдань психолога є створення мотивації до включення у роботу саме вчителя), сім'єю (отримання інформації від батьків про особливості розвитку дитини, зворотній зв'язок від батьків щодо ефективності проведеної психокорекційної роботи) та учнями (психокорекційна програма має включати в себе ряд етапів, кожен із яких

обумовлений особливостями адаптації дитини до взаємодії з соціальним оточенням, а також тими труднощами, які відчують діти в процесі шкільного навчання).

8. Найбільш сприятливою для попередження та подолання шкільних страхів у молодших школярів є сімейна психотерапія, яка виступає важливою ланкою роботи психолога освіти через допомогу у гармонізації сімейних взаємовідносин, подолання труднощів міжособистісної взаємодії, коли сім'я здійснює безпосередній психокорекційний вплив.

Перспективи подальших досліджень проблеми шкільних страхів у молодших школярів ми вбачаємо в таких напрямках: виявлення взаємозв'язку шкільних страхів та психологічного здоров'я дитини, відмінностей шкільних страхів у різних вікових групах.